

מי יציל את הכנרת? מי ידאג לחקלאים?

25/02/2009 מרלן-אביבה גרינפטר - אפוק טיימס ישראל

הקטן אות | הגדל אות | הדפס

האם קיימת בישראל מדיניות מים והאם קיים מעקב אחר ביצועה? לא קיימת הסכמה על כך בין אנשי רשות המים, האקדמיה והחקלאים

מחסור המים בישראל הגיע כבר לרמות מסוכנות. גם במשבר הנוכחי, כמו בפעמים קודמות, נטל המשבר מונח על גב החקלאים הנדרשים לקצץ בכמות המים. האם החקלאות משמשת ככלי לכיבוש שריפה שמדיניות נכונה יותר הייתה מסוגלת למנוע? הדעות חלוקות.

נכון לעכשיו, יחד עם קיצוץ מכסות המים לחקלאים, מטילה המדינה את יתבה על ההתפלה. בכנס "מדיניות משק המים בישראל" שהתקיים במכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, הכריז פרופ' אורי שני, מנהל רשות המים, כי "מתקני התפלה זמניים יותקנו כבר בחודשים הקרובים ויפעלו בתקופה של 3-5 שנים עד לסיום הקמתם של מתקני ההתפלה הקבועים".

בעקבות משבר המים הנוכחי, המכסות לחקלאות יקוצצו ומטעים רבים יעקרו. האם ניהול נכון יותר של משק המים, עשוי היה למנוע את המצב הזה? בתמונה: חוף הכינרת ליד טבריה - צילום: AFP PHOTO/YEHUDA RAIZNER

זמניים יותקנו כבר בחודשים הקרובים ויפעלו בתקופה של 3-5 שנים עד לסיום הקמתם של מתקני ההתפלה הקבועים.

יוסי ישי, המשנה למנכ"ל משרד החקלאות ומנהל הרשות לתכנון, אומר כי בשנת 2008 ענפי החקלאות השונים עמדו במכסה מבלי לחרוג בשימוש במים. הקיצוץ הנוסף הצפוי להיכנס לתוקפו בשנה זו, יחייב עקירה של כ-30,000-50,000 דונם מטעים בגליל ובגולן וצמצום שטחי גידולי הירקות בכ-30,000-40,000 דונם. בנוסף, ייפגעו החקלאים הצורכים מי קולחין, מי ביוב שעברו טיהור, לאור הקטנת צריכת המים במשקי הבית.

אי יישום החלטות ממשלה

משתתפים בכנס העלו את השאלה האם המשבר הנוכחי הוא תוצאה של רצף שנים שחונות, או שמא תוצאה של רצף מדיניות שגויה והחלטות לא נכונות. בכנס נשמעו טענות רבות על המדיניות החל מהאופן שנקבעים מחירי המים למגזרים השונים וכלה ביישום החלטות ממשלה בנושא מכסות המים שנקבעו לחקלאות בתחילת שנות ה-2000. האם שנתיים של עליה במשקעים בשנים 2001-2002, והצפי להתפלה מוגברת מצדיקים את אי העשייה? שאלו משתתפים בכנס.

המחלוקת בנושא המכסות ומחירי המים אינה חדשה. שאול ארלוזורוב, שהיה סגן נציב המים בשנים 1967-1977 ובשנת 1995 עמד בראש ועדה ציבורית לניהול משק המים, התראיין בשנת 2001 לעיתון גלובס. באותו ראיון טען ארלוזורוב כנגד נציב המים דאז פרופ' מאיר בן-מאיר שאינו מיישם את החלטות הממשלה בדבר קיצוץ במכסות המים לחקלאות.

תכנון הספקת מים ותכנון החקלאות

יורם תמרי מהתאחדות חקלאי ישראל, אמר כי מאז ינואר 2001 לא התקיים בממשלה דיון רציני בנושא החקלאות. לדבריו יש בישראל עדיין כמויות לא מבוטלות של מי קולחין שיכולים לשמש לחקלאות בלבד שאינם מנוצלים. תמרי גם טען נגד מנהל מקרקעי ישראל שאינו מאפשר לחקלאים להקים מאגרים, אלא אחרי שינוי ייעוד הקרקע בתכנית המתאר. שינוי הייעוד של הקרקע לשימוש אחר מאשר שימוש חקלאי מאפשר לרשויות המקומיות לגבות ארונה – דבר ההופך את אגירת המים ללא כלכלית. כך מי גשם שהיו יכולים לשמש לחקלאות זורמים ללא שימוש.

"מן המאגרים האלה לא תבוא הישועה", אמר ארלוזורוב. "בביוב יש לנו 150 מיליון מ"ק ובשימור מים (חיסכון) יש לפחות עוד 150 מיליון מ"ק. בשני הנושאים האלו יש כ-300 מיליון מ"ק שניתן להכניס למאזן המים. בישראל כ-70 עד 75 אחוז מהביוב מנוצל שוב להשקיה – הניצול הגבוה ביותר בעולם. אך עדיין יש 25 אחוז של ביוב שלא מנוצל".

התפלה? לא בכל מחיר

לא כולם מרוצים מרעיון ההתפלה עצמו ובייחוד מהרעיון להגדיל את כמות המים המותפלים. תהליך התפלת המים דורש שימוש באנרגיה והוא מזהם וגורם לפליטת גזי החממה. ארלוזורוב מזכיר: "ישראל חתמה על הסכם עם האיחוד האירופי בעקבותיו בשנת 2013 נצטרך להוריד באופן אגרסיבי את הפליטה של CO2. מה יעשו אז עם הפליטות של כל מתקני ההתפלה?"

לדברי גיורא שחם ממכון נאמן בטכניון יש סיבות גיאופוליטיות להגבלת כמות המים המותפלים. "אם נשתמש יותר מדי במים מותפלים באזור בו המחסור במים הוא קריטי ביותר, המדינות השכנות ידרשו את המים הטבעיים שיש עליהם מחלוקת רבת שנים".

פרופ' יחזקאל דרור מהאוניברסיטה העברית ציין בכנס: "אי אפשר לחשוב על מדיניות לטווח ארוך שלא בהקשר מזרח תיכוני. המצב בעת הסכמי שלום בו יש מים לישראל ולא לשכנותיה יכול לגרום למצב לא יציב מבחינה מדינית", שיקול שוודאי יש לקחת אותו בחשבון. לדעת פרופ' דרור לא נעשים מאמצים למלא את האקוויפר שהם המאגר הטבעי של מים בישראל. לטענתו כשכאר

מים יוצאת משימוש בשל זיהום לא מטפלים בה יותר.

מחירי מים מבוססי עלות

רבים טוענים שאילו היו מעלים בעוד מועד את מחירי המים לחקלאות למחירים ריאליים, החקלאים היו מוותרים על גידולים זוללי מים ועל חלק מן הגידולים לייצוא.

ארלזורוב אמר עוד בשנת 2001: "מחיר המים הוא הכלי היעיל ביותר כדי להתגבר על צריכת יתר ועל שימוש לא יעיל במים". הוא הציע לבצע את התאמת מחירי המים באופן הדרגתי כך שהחקלאים ימנעו מגידולים בזבזנים במים שיהפכו ללא כדאיים מבחינה כלכלית. ארלזורוב לא היה היחיד לטעון טענה זו, האם הליכה אז בדרך הזו הייתה יכולה למנוע את עקירת המטעים היום? עם זאת אומר ארלזורוב שהסבסוד הוא נמוך ושולי ושיש להמשיך בו. לדבריו מאחר שישראל, כמו מרבית מדינות העולם, החליטה שהיא מעוניינת לשמר את החקלאות, להתחשב בתחרות בה הם עומדים מול מדינות שאף הן מסבסדות את החקלאות שלהם.

כיום, המים המותפלים מוכנסים למערכת המים הכללית, דבר המוביל למספר בעיות. לטענת החקלאים, המים המותפלים אינם מכילים מינרלים וחומרים אחרים הנמצאים במים הטבעיים ובשל כך אינם מתאימים לחקלאות. נוסף לכך, עלות ההפקה של מים מותפלים גדולה יותר. מול השפעה להצמיד את מחירי המים לחקלאות לעלות ההפקה, מציע שחם להפריד בין מערכת הספקה של המים מן הטבע לבין מערכת הספקת המים המותפלים. מתקני ההתפלה מוקמים בקרבת ירוכי הערים וניתן להקים צנרת שתוביל אותם לצרכני אזור המרכז, ירושלים ובאר שבע. המערכת הקיימת תשמש לשאר הצרכנים, כולל לחקלאים. כך גם עלות המים תתחלק בצורה סבירה, כיוון שהחקלאות לא תוכל לשלם את עלות מחיר ההתפלה.

פוטנציאל החיסכון לא נוצל

ישנה דעה הגורסת כי לא פופולרי לפנות לציבור הרחב, שהוא היום הצרכן הגדול של מים שפירים הראויים לשתיה, בבקשה לחסוך במים או לפחות להתקין אביזרים שיכולים לגרום לחיסכון. זאת למרות שההוצאה השנתית עבור מים למשפחה היא כיום אחת ההוצאות הנמוכות ביותר במשקי הבית, דבר המעודד בזבוז.

סקר של מכון גיאוקרטוגרפיה מראה כי יש לציבור נכונות לחסוך במים. כשני שלישים מהנחשפים לפרסומים הקוראים לחסוך במים שינו את הרגלי צריכת המים שלהם. נתון מעניין נוסף: מספר האנשים שהעידו על עצמם שינו את הרגלי צריכת המים בעקבות החשיפה לפרסומים גבוהה יותר בקרב בעלי השכלה נמוכה.

נתון פחות מעודד מהסקר הוא התשובה על השאלה: למעט נושאי הביטחון והכלכלה העומדים בראש סדר העדיפויות הלאומי, מבין הנושאים הבאים, באיזה מהם יותר חשוב שהממשלה החדשה תטפל? רק 17 אחוז המציבור חושב שהטיפול במשבר המים צריך לעמוד בראש סדר העדיפויות של הממשלה החדשה.

קמפיין באינטרנט קורא לאזרחי ישראל: "במקום לראות פרסומות על כך שישראל מתייבשת, עשו מעשה!" יזמי המסר מבקשים לחתום על עצומה שתדרוש מהממשלה לסבסד התקנת מכלים לאגירת מי גשם בבתיים צמודי קרקע ובבתים משותפים. כמו כן מציע המסר לחייב מועצות מקומיות ועיריות להתקין מכלי איסוף בבתי ספר ובבניינים ציבוריים.

החקלאות כבר לא צרכן ראשי

עד לפני מספר שנים כמויות המים השפירים שהוקצבו לחקלאות היו גבוהות מסך המים לצריכת כל השימושים האחרים, אך בשנים האחרונות המגמה הזו התהפכה. בשנת 2008, 510 מיליון מ"ק מים (309 מ"מקורות" השאר בהפקה פרטית) שימשו לחקלאות, 843 מיליון מ"ק שימשו לצריכה הביתית ו-90 מיליון מ"ק לתעשייה. החקלאות עושה שימוש במי קולחין (שפכים מטוהרים), במים מליחים ובמי השיטפונות. דן פרי ציין בכנס ה"ל שמשק המים מתנהג על פי ניהול הספקת מים ללא ניהול ביקושים. הוא מזכיר שבחקלאות פערי התיווך גבוהים מאוד והיצרן מרוויח הרבה פחות מאשר המתווכים בדרך עד לצרכן הקצה.

בשל מיעוט הגשמים השנה, צפויים החקלאים להתחיל כבר בחודש מארס להשקות את מטעי האבוקדו, האפרסק ושאר עצי פירות הקיץ. בגליל, בגולן, בעמק הירדן, בעמק הנדיב ומקומות אחרים מדברים על עקירת מטעים בשל היטל הגבלת מכסות המים.

דונם של מטעי אפרסמון דורש השקיה של 700 מ"ק לשנה, מטע אבוקדו דורש 900 מ"ק ואילו דונם עצי בננה דורש 2600 מ"ק להשקיה. ואולי תכנון נכון של החקלאות בהתחשב בתרחישים אפשריים של מחסור במים היו מונעים מלכתחילה נטיעתם של המטעים, כשבחלקם מיועד הפרי לייצוא. היום החקלאים נקראים לשאת כמעט לברדם את נטל משבר המים, אך הם לא שותפו בקבלת ההחלטות.